

3 (372)
2019

**Czasopismo
Instytutu Zachodniego
w Poznaniu**

Kwartalnik

Instytut Zachodni

**PRZEGLĄD
ZACHODNI**

Polska zachodnia – dziedzictwo historyczne i kulturowe

- 5 Od Redakcji
- 7 *Andrzej Kwilecki*, Związki kulturalne i naukowe Wielkopolski z Ziemią Zachodnią (reprint „Przegląd Zachodni” 1986, nr 5-6)
- 19 *Małgorzata Dąbrowska*, Rola Instytutu Zachodniego w konstruowaniu Ziemi Lubuskiej jako nowego regionu 1945-1948
- 37 *Krzysztof Wasilewski*, Między Nową Marchią a Wołyniem. O lokalnej polityce historycznej i pamięci zbiorowej mieszkańców Gorzowa Wielkopolskiego
- 55 *Paweł Migdalski*, Początki polskiego zainteresowania wczesnośrednio-wieczną przeszłością Kołobrzegu (do końca lat 50. XX w.)
- 71 *Marceli Tureczek*, Dziedzictwo kulturowe na tle przemian społeczno-gospodarczych zachodniej Polski w latach 70. i 80. XX wieku
- 89 *Michał Białkowski*, Rzecznik Kościoła katolickiego na Ziemiach Zachodnich i Północnych. Działalność Bolesława Kominka na forum Konferencji Episkopatu Polski i jej komisji (1956-1974)
- 129 *Wojciech Kucharski*, Rękopis Orędzia biskupów polskich do biskupów niemieckich autorstwa abp. Bolesława Kominka
- 147 *Elżbieta Opiłowska*, Polsko-niemiecka współpraca transgraniczna – udana normalizacja?
- 159 *Agnieszka Misiurska*, Powstanie wielkopolskie 1918-1919 w świetle francuskiej i brytyjskiej prasy codziennej
- 177 *Wacław Pagórski*, Relacje z podróży dyplomatycznych. Pomijane źródło do badań nad niemieckim obrazem Polaków w XVII wieku
- 191 *Krzysztof Siwek*, Sprawa granic Polski w latach 1939-1941 w świetle dokumentów ambasadora Anthony`ego J. Drexel Biddle`a
- 221 *Volker Wild, Jan Ferdinand*, „...Not by the German people, but in the name of the German people”. Adenauer and the Narrative of the Centre Ground
- 249 *Anna Hekert, Agata Łysakowska-Trzoss*, Wpływ transformacji ustrojowej na estetykę i funkcje Polskiej Kroniki Filmowej na przykładzie sekwencji dotyczących wydarzeń z Marca '68, Grudnia '70 i Sierpnia '80
- PRZEGLĄDY I KOMENTARZE
- 265 *Marceli Kosman*, W setną rocznicę powstania Uniwersytetu Poznańskiego. Przegląd publikacji jubileuszowych

- 274 | *Ewa Płomińska-Krawiec*, Literatura a ideologia. Wokół badań nad krajobrazem kulturowym i symbolicznym Prus Wschodnich
- 289 | *Włodzimierz Jastrzębski*, Wokół wydarzeń bydgoskich z 3 i 4 września 1939 roku. Rozważania po upływie dziesięciu lat od sprawozdania z badań Instytutu Pamięci Narodowej
- 292 | *Zbigniew Kurcz*, Czy Ślązacy muszą być narodem? Refleksje w nawiązaniu do książki Marii Szejmji, Śląsk bez zmian (?) Ludzie, kultura i społeczność Śląska w perspektywie postkolonialnej

RECENZJE I OMÓWIENIA

- 313 | *Marta Cichocka*, Kościół rzymskokatolicki w procesach integracyjnych na Pomorzu Zachodnim w latach 1945-1956 (omów. *Andrzej Sakson*)

WSPOMNIENIA

- 317 | *Natalia Jackowska*, Dr Krystyna Sikorska-Dzięgielewska (1943-2018)

Szanowni Państwo, czytelnicy „Przeglądu Zachodniego”,

motywem spajającym najnowsze wydanie czasopisma Instytutu Zachodniego jest bez wątpienia pojęcie zachodu – zarówno jako oznaczenie badanych terenów, jak i jako punkt odniesienia dla prezentowanych wydarzeń i dokonujących się procesów. Specyfika Ziem Zachodnich, od powojennego nakreślania ich granic wśród regionów Polski, poprzez pamięć zbiorową aż po absorbcję dziedzictwa kulturowego, przyciąga zainteresowanie kolejnych pokoleń badaczy przemian społecznych oraz historii. Upływające, już na naszych oczach, dekady budują kolejne warstwy palimpsestu. Wiedza o przeszłości, tradycja i materialne świadectwa kultury, zatarte pod wpływem zewnętrznych okoliczności, politycznego przymusu czy motywowanego niechęcią lub zgoła wrogością psychologicznego mechanizmu wyparcia, nabierają innej wagi dla kolejnych generacji mieszkańców Ziem Zachodnich i ich badaczy. Upływ czasu uwalnia od brzemion, jakimi obarczeni byli bezpośredni świadkowie gwałtownych i dramatycznych wydarzeń, a współczesne spojrzenie na Zachód kształtują w nie mniejszym stopniu kolejne doświadczenia: powojenne dekady, z których właściwie każda miała swoją specyfikę. Podobnie obrazuje to artykuł o „polskich miesiącach” w Polskiej Kronice Filmowej, dokumentujący przecież tylko wycinek zmieniającej się pamięci i jej funkcji społecznych.

Na wyznaczony tematami prezentowanych opracowań obszar **Polski zachodniej, jej dziedzictwa historycznego i kulturowego**, jak i relacji międzynarodowych na pograniczu, w dyplomacji, polityce czy w sferze eklezjalnej, autorzy spojrzeli przez pryzmat transformacji. To powojenna zmiana granic, przemiany społeczne i gospodarcze, dostępność archiwów, stopniowe otwieranie się niedawnych nieprzyjaciół na dialog i próby wzajemnego zrozumienia, a wreszcie wolność i suwerenność uwalniają pamięć, wyzwalają energię społeczną i stwarzają warunki do tego, by normalizacja nie pozostała zapisem traktatowym, lecz stała się codziennością.

Tematyka obecna na łamach „Przeglądu Zachodniego” od pierwszych jego roczników oraz dobrodziejstwa wolnościowej transformacji ostatnich dekad, z której czerpią młodzi naukowcy, zbiegły się w oddawanym do rąk czytelników wydaniu czasopisma Instytutu Zachodniego, przypominając o **jubileuszu 75-lecia** placówki. Jej geneza sięga okresu międzywojennego i środowisk akademickich zaabsorbowanych myślą zachodnią oraz troską o optymalne usytuowanie Polski na politycznej mapie Europy. Utworzenie Instytutu u schyłku wojny zmaterializowało te dążenia w jakże odmiennej sytuacji i otoczeniu międzynarodowym, a jego funkcjonowanie, w późniejszych latach kilka razy zagrożone ze względów ideologicznych czy materialnych, potwierdzało merytoryczną rangę badań ponad zmiennością politycznych

koniunktur. Trzy ćwierci wieku obfitowały w wydarzenia i zwroty, których Instytut Zachodni był bacznym obserwatorem, badaczem i prognostykiem. Obok wspomnianych wyżej studiów nad Ziemiami Zachodnimi oraz prowadzenia archiwów i dokumentowania okresu okupacji hitlerowskiej, profil naukowy Instytutu na przestrzeni lat kształtuje tematyka Niemiec i powojennych relacji polsko-niemieckich, dla których najistotniejsze były daty układu normalizacyjnego z 1970 r. oraz przełomu demokratycznego w Europie i zjednoczenia dwóch państw niemieckich 1989-1990, a także zainicjowane u schyłku lat 60. i dynamicznie rozwijane po 1989 r. studia europejskie. U progu XXI w. spełnienie polskich aspiracji prointegracyjnych i kolejne rozszerzenia Unii Europejskiej oraz kwestie światowego ładu bezpieczeństwa otwały szerokie pola naukowych eksploracji.

Niezmiennie usytuowanie Instytutu Zachodniego w Poznaniu trwale wpisało go w pejzaż naukowy i intelektualny miasta, a etos placówki formowali tworzący ją ludzie. Jednym z nich był zmarły 14 października 2019 r. **prof. Andrzej Kwilecki**, któremu w symboliczny sposób dedykujemy wydany w jubileuszowym roku tom „Przeglądu Zachodniego”. Pan Profesor przez 14 lat był pracownikiem Zakładu Socjologicznego IZ, a Ziemię Zachodnie znajdowały się w centrum jego zainteresowań naukowych od wczesnych lat 60. Zajmował się losami Łemków, a polityczno-socjologicznym aspektem integracji zachodnioeuropejskiej poświęcił rozprawę pt. *Idea zjednoczenia Europy* wydaną już w 1969 r. W wieku dostojnym powrócił do dziejów wielkopolskiego ziemiaństwa, czemu szerokie grono czytelników zawdzięcza wspomnienia i książki popularyzatorskie. We wdzięcznej pamięci zachowujemy więzy intelektualne i przyjacielskie, które łączyły Profesora z Instytutem oraz Stowarzyszeniem Instytut Zachodni. W kolejnym numerze „Przeglądu Zachodniego” opublikujemy przygotowywane już wspomnienie poświęcone postaci tego nietuzinkowego Wielkopolanina.

Nieczęsto mówi się o tym wprost, ale to chyba właśnie poznański *genius loci* i przyświecający założycielom, badaczom, współpracownikom i środowisku Instytutu Zachodniego wielkopolski model pracy organicznej stanowi jedno ze spoiw Instytutu. Spojrzenie z Poznania na zachód, znajomość Niemiec i Europy oraz poszukiwania przyczyn i możliwych konsekwencji obserwowanych wydarzeń i zjawisk okazywały się potrzebne na przestrzeni 75 lat istnienia Instytutu Zachodniego. Otaczająca nas dziś rzeczywistość zdaje się przesądzać, że będzie tak również w przyszłości.

Natalia Jackowska